

HİLMİ ZİYA
ÜLKEN

MEHMET VURAL

HILMI ZIYA
ÜLKEN

MEHMET VURAL

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1576
HALK KİTAPLARI: 355

Yayın Yönetmeni
Dr. Fatih KURT

Yayın Koordinatörü
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Editör
Prof. Dr. Gürbüz DENİZ

Redaksiyon
Hale ŞAHİN
Muhammed ACAR

Tashih
Mehmet Ali SOY

Son Okuma
Ahmet BELADA

Grafik Uygulama
Ahmet Hilmi ÇUHADAR

Baskı Hazırlık
Ali ÇINKI

Baskı
İleri Basım Matbaacılık AŞ.

Yenibosna Merkez Mahallesi 29 Ekim Caddesi No: 11 B/21
34197 Bahçelievler/İstanbul
Tel: (0212) 454 20 00

1. Baskı, İstanbul Mart 2019

ISBN 978-605-7519-18-4
2019-34-Y-0003-1576
Sertifika No: 12930

Eser İnceleme Komisyon Kararı
06.12.2018/83

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel: (0 312) 295 72 93 - 94 Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN BİYOGRAFİSİ VE DÜŞÜNSEL SERÜVENİ	15
HAYATI	15
Telif Eserleri	24
Yabancı Dilde Yazdığı Eserler	30
Yayınlanmamış Eserleri	32
Ön Söz ve Takdimler	32
Makaleleri	33
Dergi Çıkarma Faaliyetleri	34
Konferans, Sempozyum ve Kongrelere Katılımı	38
Akademi Dışı Sosyal Faaliyetleri	39
FİKRÎ DEĞİŞİM SÜRECİ	40
Ülken ve Anadoluçuluk Akımı	40
Materyalizme Yönelimi	43
Felsefî Akımlar Arasında Git-Geller	44
Telifçiliği Eleştirisi ve Telifçiliği	49
Materyalizme Reddiyesi	52
HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN FELSEFE ANLAYIŞI	53
Felsefeye Bakış	53
Ontoloji Anlayışı	56
Dyade ve Aşkın Dyad Düşüncesi	62
Metafizik Anlayışı	70
Aşkın Varlık Düşüncesi	72
Mantık Alanına Katkıları	78

İslam Felsefesine Yaklaşımı.....	80
Türk Düşünce Tarihi Çalışmaları	85
Ahlak ve Değer Felsefesi	91
HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN DÜŞÜNCE DÜNYASI	99
Sosyal ve Pratik Felsefe	99
Dine Yaklaşım.....	102
Güncel Meselelere Bakış.....	104
Batıcılık Anlayışı.....	106
Modernizm ve Dinde Reform Hakkındaki Görüşleri	107
Alevîlik ve Bektaşîlik Çalışmaları	109
Basın Tarihi Araştırmaları.....	112
Dil Anlayışı ve Tercümeye Bakışı	114
Bir Felsefe Geleneği Oluşturma Çabaları.....	118
TÜRKİYE'DE FELSEFENİN KURUMSALLAŞMASINA	
KATKILARI	119
SONUÇ	123
KAYNAKÇA.....	129
EKLER	137
EK. 1: HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN MAKALELERİ.....	137
EK. 2: HİLMİ ZİYA ÜLKEN BİBLİYOGRAFYASI	191
Yüksek Lisans Tezleri.....	191
Doktora Tezleri	195
Kitaplar	195
Kitap Bölümleri.....	196
Makaleler	202
Özel Sayılar	217
Anma Toplantıları/Paneller	219
EK. 3: HİLMİ ZİYA ÜLKEN HAKKINDA SÖYLENENLER	219
EK. 4: KENDİ KALEMİNDEN HİLMİ ZİYA ÜLKEN'İN	
HAYAT HİKÂYESİ.....	223
DİZİN	231

ÖN SÖZ

*H*alimi Ziya Ülken, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde İstanbul'da dünyaya gelmiş, yine bu dönemde öğrenim görmüş ve yeni kurulan Cumhuriyet'in düşünce hayatının birçok alanında eserler vermiş bir düşünürümüzdür. O, sosyal bilimlerin birçok alanıyla ilgilenmesine rağmen, felsefe, sosyoloji, düşünce tarihi ve edebiyat alanlarında ün kazanmıştır. Yine o, Orta Çağ İslam düşünürleri ile Tanzimat sonrası Türk düşüncesinin ortaya çıkarılması ve tanıtılmasında önemli görevler üstlenmiş, Doğu ve Batı felsefelerine derin vuküfiyeti nedeniyle bu alanlarda karşılaştırmalı çalışmalar yapmış, her iki kültürdeki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmaları yurt dışında da tanınan, hatta daha 1960'larda Georges Gurvitch tarafından sosyoloji teorilerinden bahsedilen, Fransa'daki ders kitaplarında atıflar yapılan böyle önemli bir mütefekkir hakkında bugüne kadar dört doktora ve yirmi altı yüksek lisans tezi

ile birlikte altı kitap ve çok sayıda kitap bölümü ve makale kaleme alınmıştır. Cumhuriyet Dönemi düşünürleri arasında hakkında en fazla çalışma yapılan isimlerin başında Ülken'in geldiği görülmektedir.

Bu çalışmada Ülken'in biyografisi, düşünce serüveni ile felsefe anlayışı ve düşünce hayatı hakkındaki fikirleri panoramik olarak ele alınmış, henüz tam olarak ortaya çıkarılmayan makaleleri ve diğer çalışmaları hakkında elde edilen bibliyografik bilgiler çalışmaya ilave edilmiştir. Yine bu çalışmaya ilave edilen bir diğer önemli belge de, Ülken'in kendi el yazısı ile kaleme aldığı biyografisidir. Umudumuz bu çalışmada eksik kalan bilgilerin tamamlanmasıyla Ülken hakkında bütüncül bir portrenin ortaya çıkarılmasıdır.

Ülken'in çalışmaları göz önüne alınca, sosyal bilimlerin birçok alanında eserler verdiği anlaşılmaktadır. Belli bir alanda yoğunlaşmayıp, birçok alanda eser vermesi onun sıkça eleştirilen bir yönü olmuştur. Bu anlamda "Mütebahhir Bir Düşünür" ifadesinin onu çok iyi tanımladığını düşünmekteyiz. Osmanlıca okyanus ve derinlik anlamlarını içeren mütebahhir sıfatını, Ülken hakkında birçok isim kullanmıştır. Bunu Necati Öner (1927-2019), Ülken hakkında olumlu anlamda kullanırken; Cemil Meriç (1916-1987) ve İsmail Tunali (1923-2015) gibi isimler her alanda söz söyleyen, bilgisi sınırsız ama formsuz ve sistematik olmayan, Salâh Birsal (1919-1999) ise her konuda yazı yazan şekilde olumsuz imâları da içeren bir anlamda kullanmışlardır. Bununla birlikte, son dönemde Ülken üzerine yetkin çalışmalar yapan Kurtuluş Kayalı ve Ali Utku gibi akademisyenler ise, Ülken'in -yaygın kanaatin aksine- bir sistem dâhilinde düşünüp çalıştığını ve düşünce

sistemi konusunda oldukça duyarlı olduğunu vurgulamışlardır.

Ülken'in çalışmalarına genel olarak bakıldığı zaman birçoğunun ders notlarının kitap hâline getirilmesi ile oluştuğu, hâliyle bu durumun birçok sıkıntıya yol açtığı görülmektedir. Bu durum, eserlerinin çok dağınık olması, belli bir sistematığının bulunmaması, dipnot ve atıf konusunda gereken yöntemsel duyarlılığın zaman zaman gösterilmemesi ve bir kısım terimlerin Türkçe karşılıklarının yerine orijinal dildeki hâliyle kullanılması gibi sorunları doğurmuştur.

Düşünce tarihinde önemli düşünürlerin hayat hikâyelerine baktığımızda, yaşamış oldukları dönemin sosyal, siyasal, ekonomik vb. şartlarından etkilendikleri gibi, yaşadıkları dönemdeki bu şartlara etki ettiklerini de gözlemleriz. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki düşünürler içerisinde bu durumun en iyi örneği Ülken'dir. Onun çalışmaları kronolojik sırayla incelendiğinde fikirlerinin sürekli değiştiği, eleştirdiği fikirleri zaman zaman savunmak durumunda kaldığı, sürekli bir arayış içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. O, birçok alanda eser vermesini, bu yorulmak bilmek gayret ve velûtlüğünü, kendi çalışmalarına kaynak olacak eserler yazdığını ve geçmiş ile köprü görevi gördüğünü söyleyerek açıklamıştır. Mülkiye tahsili görmesine rağmen sosyal bilimlerin birçok alanında duayen bir isim olması, onun kendi kendini yetiştirmesiyle açıklanabilir. Çalışkanlığı, gayreti, sürekli okumak, araştırmak, yazmak şeklindeki yaşam biçimi ile akademisyenlere ve düşünürlere örneklik teşkil eden Ülken, 73 yıllık hayatında çok önemli çalışmalara imza atmıştır. Onu yakından tanıyan

öğrencisi Öner'in de dediği gibi Ülken; “günlük yaşamında ya okurdu ya yazardı ya da felsefe anlatırdı.” Yine onun çalışkanlığı hakkında Tunalı “bir kitabı bitirirken, bir kitabı yazmış olurdu!” demektedir.

Ülken'in bir çabasının da düşünce dünyamızdaki kopukluğu fark ederek Türkiye’de bir sosyoloji ve felsefe geleneği kurmak olduğu söylenebilir. Bu durumu Ülken öğrencisi Necati Öner’e “Biz, felsefede çeyreğiz, sizler yarım olacaksınız, sonra sonra tam olunacak!” diyerek ifade etmiştir. Eğitim reformları ile ülkemize gelen felsefeci ve sosyologların etkileri oldukça sınırlı olurken; Ülken İstanbul Sosyoloji’de ve Ankara İlahiyat’ta bir gelenek oluşturmayı başarmıştır. Bu yüzden ülkemizin -Baykan Sezer (1938-2002), Kurtuluş Kayalı (doğ. 1949) gibi- önemli sosyolog ve felsefecileri, onun doğrudan öğrencisi olmasalar da “bizler Ülken geleneğinin öğrencileriyiz” itirafında bulunmuştur.

Ülken, ele aldığı problemleri derinlemesine analiz eden, konuları tüm yönleriyle ele almaya çalışan ve farklı düşünceler arasında sentez denemeleri yapan metodolojisi ile sosyal bilimlerde önemli bir açılım sağlamıştır. Ayrıca yeni kurulan Cumhuriyet’le birlikte felsefe başta olmak üzere birçok alanda kaynakların toplanması, tercüme edilmesi ve bunlar üzerinde felsefi bir zeminde faaliyet yürütülmesinde büyük gayret sarf etmiştir. Eserlerinin kendisinden sonraki her dönem içerisinde ilgi görmeye devam etmesi, yeniden yeniden basılarak okunması da onun Cumhuriyet döneminin düşünce hayatındaki rolünün merkeziliğini ortaya koymaktadır.

Türk-İslam düşüncesine sağladığı değerli katkıları yadsınamaz olan Hilmi Ziya Ülken'in hayatı, felsefesi ve düşüncelerinin genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışıldığı bu çalışmada, daha önce değişik dergi ve kitap bölümlerinde Ülken hakkında yazdığım, kaynakça ve bibliyografya kısmında künyesini verdiğim makale ve kitap bölümlerinden de istifade edilmiştir. Umarım bu monografik çalışma, rahmet ve minnetle anılmayı hak eden Ülken hakkında yapılacak çalışmalara küçük de olsa bir katkı sağlar. Lise yıllarımda eserleri vasıtasıyla muttali olduğum, üniversite yıllarımda ise öğrencileri vasıtasıyla hayatı ve düşüncelerinden kesitleri sıkça duyarak, eserlerinden istifade ettiğim böylesi önemli bir düşünür hakkında bir çalışma yapma imkânı sunan DİB Başkanlığı'na teşekkür ediyorum. Son olarak çalışmanın ortaya çıkmasında İz Bırakanlar Serisi projesinin editörü sayın Prof. Dr. Gürbüz DENİZ'e teşekkürlerimi sunar, bu çalışmanın okuyucuya faydalı olmasını temenni ederim.

Ankara-2019

Prof. Dr. Mehmet VURAL

SONUÇ

Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine geçiş döneminde yaşamış olan Ülken, döneminin sosyo-politik oluşumlarından oldukça etkilenmiştir. Bu yüzden çalışmalarını etik, siyaset ve pratik ile bağlantı kurarak bir değer felsefesi oluşturmayı denemiştir. Onu ülkemizde değer felsefesinin kurucusu ve bu alanda ilk eserleri veren düşünür olarak görmek mümkündür. Bu çaba, dönemdeki çalkantılara çözüm üretme bağlamında sosyal bir zorunluluk olarak görülmelidir. Onun birçok değişik akımı benimseyip, yine birçok alanda eserler vermesi, analizden çok senteze yönelmesi ve ince ayrıntıların, problemlerin çözümünden çok, sistemler peşinde olmasına neden olmuştur. O, farklı alanlarda eserler vermesini "Ben yazacağım eserlerin kaynaklarını da bizzat hazırlamak zorundayım. Bu alanlarda öğrencilerin başvuracağı Türkçe eserler yok. Bu ihtiyacı gidermek zorundayım." diye açıklamıştır.¹ Ülken'in eserleri-

¹ Vergili, Ayhan, *Hilmi Ziya Ülken Kitabı*, Kitabevi, İstanbul, 2006, s. xxix.

nin çoğunu yazma amacı, kaynak eksikliği ve bu eksikliği giderme çabası olarak da görülebilir.

Batı'daki bilimsel ve felsefi gelişmeleri günü gününe yakından takip eden Ülken, kendini sürekli yenileyen bir bilim adamı portresi çizmiştir. Örneğin Batı'daki güncel fenomenoloji, varoluşçuluk ve Yeni-Ontoloji gibi tartışmaları ülkemize aynı anda aktarmakla kalmamış, tenkit ve değerlendirmeleriyle düşünce alanına büyük katkı sağlamıştır. Farklı zamanlarda sosyal bilimlerin farklı alanlarına ilgi duymasına rağmen, derinliği (mütebahhir), yetkinliği (mütekâmil) ve birikimi (müttesîin) ile ilgi duyduğu bütün alanlarda ciddiye alınmış, çalışmaları bu alanların temel kaynaklarından olmuştur. O, eserleriyle günümüze zengin bir miras bırakmıştır.

İstanbul Lisesi'nde iken Halil Vehbi Eralp'in (1907-1994) felsefe hocası olan ve felsefe bölümünü seçmesinde etkili olan Ülken, Eralp'e göre "Bir karıncayı incitmeyecek kadar iyi bir insan olduğu kadar, bir karınca kadar da çalışkandı. Durmadan okur ve yazardı."² Onun bu kanaati Ülken'i en iyi özetleyen cümlelerdendir. O, Batı'daki ansiklopedistleri hatırlatırcasına doymak bilmeyen merakı, tecessüsü ve her şeyi öğrenme tutkusunu ile dikkat çekmiştir. Bu yüzden hocası Hans Reichenbach "Bu adam beyin oburluğuna tutulmuş" tespiti yapmış; kimilerince de kitap kurdu (bibliyofil) yakıştırmaları yapılmıştır.

Ülken'in hayatında onu heyecanlandıran şeylerin başında okumak, yazmak, dergi çıkarmak, öğrencilere ders vermek

² Eralp, H. V.; Tanyol, C.; Tütengil, C. O.; Yetkin S. K.; Anıl, B.; "Hilmi Ziya Ülken'in Anısına", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 15. Kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977, s. 112. [Hilmi Ziya Ülken'in vefatı nedeniyle İstanbul Radyosu'nda yapılan özel programın deşifresidir.]

ve dostlarıyla felsefî sohbetler yapmak başta gelmiştir. Bütün bu eylemleri, memleket meselelerine duyduğu sorumluluk ve bir görev olarak görmüştür.

Ülken'e göre her medeniyet bir değerler sistemidir. İnsan, inanan, düşünen ve etkileyen bir varlık olduğu için, bütün medeniyetlerin temelinde bir inanış, düşünce ve hareket sistemi vardır. Tanzimat'tan beri var olduğunu söylediği, Doğu-İslam ve Batı ikiliği ve yarımliğini ortadan kaldırmayı hedefleyen Ülken, "nakıs adam" ve "yarım adam"lıktan kurtulmanın ve "tam adam" olma yolunu medeniyet intikali yoluyla insan ve şahsiyet kavramlarında bulmaktadır. O, yarınki cemiyetin ancak müteşebbis insan tipinin gelişmesine imkân sağlayacak bir şahsiyet terbiyesinin uyandırabileceğini düşünmüştür.³

Oldukça hareketli bir hayat süren ve kendini sürekli yenileyen, ele aldığı problemleri olabildiğince analiz eden, konuları çeşitli yönleriyle ele almaya çalışan ve farklı düşünceler arasında sentez denemeleri yapan bir düşünür olan Ülken'in, yeni kurulan Cumhuriyet'le birlikte felsefe kaynaklarının toplanması, tercüme edilmesi ve bunlar üzerinde felsefî bir faaliyet yürütülmesi ve felsefî zemin oluşması noktasında büyük gayret ve emekleri olmuştur.

Çok yönlü bir düşünce adamı olan Ülken, eserlerinde son derece soyut ve ağır felsefî bir dil kullanmasına rağmen, somut kaygı ve meseleleri dile getirmiştir. O, eserlerinde aşırı genellemelerden kaçınmayı akademik bir tutum olarak benimsemiştir. Onun eserleri birçok tartışmaya neden olmuş, buna karşın o hiçbir zaman ideolojik tartışmalara

³ Ülken, *Millet ve Tarih Şuuru*, s. v.

ve polemiklere girmemiştir.⁴ Onun yazdığı eserlerde, yazıldıkları dönemin sosyal, siyasal ve kültürel meselelerini ve bunlara karşı üretilen çözüm önerilerini görmek mümkündür.

Ülken'in düşüncelerinde, değişim ve dönüşümlerin ötesinde, belli bir uyum, tutarlılık ve sürekliliği de koruyan bir çizgi mevcuttur. Bu çizginin, ondaki yeni bir medeniyetin uyanışı öncesinde bulunan Türkiye'nin Batılılaşma süreci bağlamında Türk hümanizması ve Türk rönesansı gerçekleştirmesine ihtiyacı olduğu yönündeki inanç ve arzusu olduğu söylenebilir. O, bunun zorunluluğuna inanmış ve eserlerinde bunu gerçekleştirmenin yollarını göstermeye çalışmıştır.

Harf İnkılâbı nedeniyle kültürümüzde olan kopukluğa karşı Ülken, yazmış olduğu eserler ve yetiştirmiş olduğu öğrenciler aracılığıyla köprü görevi üstlenmiş, felsefe ve sosyal bilimler alanlarında çalışanlara rehberlik etmiştir. O, yazmış olduğu ilk iki eseri Osmanlıca, diğer eserlerini ise Latin alfabesi ya da yabancı dille kaleme almıştır. Özellikle Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1954'ten vefatı yılı olan 1974'e kadar sistematik felsefe ve mantık alanında öğretim üyesi iken yaptığı olgunluk dönemi çalışmalarıyla Türk düşüncesine büyük katkılar sağlamıştır. O, İlahiyat

⁴ Bunun birkaç istisnası vardır. *Türk Düşüncesi Dergisi*'nde "Bir Münzevi" (muhtemelen Peyami Safa) müstearıyla yazılan ve oldukça kibar bir üslupla Bergson'un indeterminist olduğu yorumlarını eleştiren yazıya, Ülken bir sonraki sayıda "Bir Münzevi'ye Cevap" adıyla yanıtlamıştır. Birçok filozof gibi Bergson'un da farklı olarak yorumlanabileceğini belirten Ülken, onun eserlerinden hareketle indeterminizmini ispatlamaya çalışmıştır. Ancak bu yazının girişinde "iftiralarla dolu yazınıza nasıl cevap vereceğimi bilemiyorum." diye başlayan makalesinin aslında "iltifatlarla başlayan..." şeklinde yazdığını ve yanlış tashihle üzüntü verici bir durum aldığını belirtmiştir. Ülken, Hilmi Ziya, "Bir Münzevi'ye Cevap", *Türk Düşüncesi*, Cilt: III, Sayı: 17, 1 Nisan 1955, s. 286-289; bahse konu olan makale için bk. Ülken, Hilmi Ziya, Bir Münzevi, "Bergson ve İndeterminisme" *Türk Düşüncesi*, Cilt: III, Sayı: 15, 1 Şubat 1955, s. 209-211.

ve Eğitim Fakülteleri'nde felsefe derslerinin okutulmasında ve felsefe ile ilgili bilim dallarının fakültelerde kurumsallaşmasında büyük emek sarf etmiştir. Ayrıca gerek dergi ve köşe yazıları, ulusal ve uluslararası kongrelerde sunduğu bildirilerle, gerekse üniversite hocalığı ile yüzlerce kişinin yetişmesine katkıda bulunmuştur.

Sentezci düşünce ve tercüme döneminin egemen olduğu bir dönemde yaşamasına rağmen Ülken, bir bakıma bu âlemin çıkmazlarını sorgulayarak -yaygın kanaatin aksine- özgün felsefî sistem kurma çabası göstermiş, ilgi alanı çok zengin, mütebahhir, hezârfen (polimat) ve çok yönlü bir düşünürdür. O, farklı alanlara özgü olmak üzere arkasında kapsamlı bir külliyat bırakmış, ansiklopedik tasvir özelliği onun çoğu kere eleştirilmesine sebep olmuş ve bir bakıma mümbitliği/velûtlüğü bazı sahalardaki özgünlüğünün görülmesine engel olmuştur. Dolayısıyla ona özgünlük çerçevesinden ziyade yazdıklarının alanında ilk olması özelliğiyle bakmak daha gerçekçi olacaktır.

Ülken'in Türk düşünce tarihindeki bu yok sayılamaz önemine rağmen, kimi zaman ona eleştiriler de yöneltmiştir. Onun en çok eleştirilen yönü, yazım tarzı ve eserlerinin içeriğiyle alakalıdır. Bu eleştirilere göre o, çok fazla incelemeler yapmadan eserler kaleme almış, özellikle Batı dillerinden aktarma yapmaktan başka bir şey yapmamıştır. Eserlerini yazarken çoğu zaman titiz davranmamış, okumuş olduğu birçok yazarın etkisinde kalmış, bu etkileri de eserlerine taşımıştır. Ayrıca birçok alanda eser vermesine rağmen, hiçbir konuda derinleşmemiştir. Bu eleştirilerde kısmen haklılık payı olmakla birlikte, onun Cumhuriyet döneminde insan ve toplum bilimlerine, özellikle sosyoloji ve felsefeye yaptığı katkılar inkâr edilemez.

KAYNAKÇA

- Alper, Ömer Mahir, "Hilmi Ziya Ülken'in İslam Felsefesini Yorumu", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, İstanbul, 2006, s. 123-146.
- Alver, Köksal, "Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: III, Sayı: 1, Afyon, 2001, s. 133-138.
- Anğ, Tüten, "Türkiye'de Felsefenin Dünü Bugünü", *Kimin İçin Felsefe*, ed. B. Çotuksöken, S. İyi, Hezemola Yayınları, İstanbul, 2006.
- Bayraktar, Mehmet, "Spinoza'nın 'Natura Naturans' ve 'Natura Naturata' Kavramlarının İslami Kökenleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Prof. Dr. Necati Öner Armağanı), Cilt: XI, Ankara, 1999, s. 291-299.
- Birand, Kâmrân, *İlk Çağ Felsefe Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1987.
- Bolay, Süleyman Hayri, "Hilmi Ziya Ülken'in Fikri Gelişmesinden Çizgiler", *Türk Düşüncesinde Gezintiler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s. 316-319.
- Bolay, Süleyman Hayri, "Ord. Prof. Hilmi Ziya

- Ülken'den Hatıralar”, *Türk Yurdu*, Cilt: XXII, Sayı: 174, Ankara, 2002, s. 20-22.
- Bulut, Yücel, “Türk Batılılaşması Bağlamında Hilmi Ziya Ülken”, *Türk Yurdu*, Cilt: XXII, Sayı: 174, Ankara, 2002, s. 12-19.
- Çalışlar, Aziz, *Felsefenin Neresindeyiz?*, Cem Yayınları, İstanbul, 1989.
- Değirmencioğlu, Coşkun, *Çağdaş Türk Düşüncesinden Tanıklıklar*, Aktif Düşünce Yayınları, Ankara, 2014.
- Günergun, Feza, “Doktor Kimyager Mehmed Ziya Ülken: Sir William Ramsay’ın Türk Öğrencisi”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Cilt: VI, Sayı: 2, İstanbul, 2005, s. 79-116.
- Güngör, Erol, “Hilmi Ziya Ülken İçin”, *Orta Doğu Gazetesi*, 16 Haziran 1974.
- Jaspers, Karl, *Felsefe Nedir?*, çev. İ. Z. Eyüpoğlu, Say Yayınları, İstanbul, 1986.
- Kaplan, Mehmet, “Hilmi Ziya Ülken”, *Hisar*, Cilt: XI, Sayı: 128, Ankara, Ağustos 1974, s. 5.
- Kongar, Emre, *Türk Toplum Bilimcileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- Küyel, Mübahat Türker, *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe Eylemi*, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara, 1976.
- Mehmet İzzet, “Felsefeye Merak Neden?”, *Hayat Mecmuası*, Cilt: II, Sayı: 34, s. 5-6.
- Mehmet İzzet, *Mehmet İzzet (1891-1930) ve Ulusalçı Sosyal Felsefe*, haz. M. Coşkun Değirmencioğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Öner, Necati, “Cumhuriyet Dönemimizin Bir Filozofu: Hilmi Ziya Ülken”, *Felsefe Dünyası*, Sayı: 28, Ankara, 1998, s. 88-93.
- Pepeyi, Haluk Nihat, *Türk Destanına Giriş*, Ülkü Kitabevi, İstanbul, 1934.
- Platon, *Philebos*, çev. S. E. Siyavüşgil, MEB Yayınları, İstanbul, 1989.

- Platon, *Timaios*, çev. E. Güney, L. Ay, MEB Yayınları, İstanbul, 1943.
- Sanay, Eyyüp, *Hilmi Ziya Ülken: Psikolojisi, Sosyolojisi, Felsefesi*, GÜBYYO Yayınları, Ankara, 1988.
- Spinoza, *Etika*, çev. H. Z. Ülken, MEB Yayınları, İstanbul, 1965.
- Taşcıoğlu, Raci, "Hilmi Ziya Ülken'in Türk İletişim Tarihine Katkıları", *Atatürk Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı: 1, Erzurum, Kasım 2010, s. 1-12.
- Taşgın, Ahmet, "Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken'in Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 29, Ankara, Bahar 2004, s. 197-207.
- Tekin, Arslan ve İzgöer, Ahmet Zeki (yay. haz.), *Anadolu Mecmuası*, TTK Yayınları, Ankara, 2011.
- Temiz, Neriman, *1952-1962 Yılları Arasında Hilmi Ziya Ülken ve Düşüncesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- Tütengil, Cavit Orhan, "Hilmi Ziya Ülken'in Çıkarıldığı Dergiler ve Bu Dergilerde Yaptığı Yayınlar", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: XXXIV, Sayı: 1-4, Ekim 1974-Eylül 1975, s. 161-172.
- Ülken, Hilmi Ziya "Ön Söz", *Felsefe Tercümelere Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 1, 1947, s. 4
- Ülken, Hilmi Ziya, "Anadolu Örf ve Âdetlerinde Eski Kültürlerin İzleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVII, Ankara, 1969, s. 1-28.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Anadolu Örf ve Âdetlerinde Eski Kültürlerin İzleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVII, Ankara, 1969, s. 5.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Anadolu Örfü ve Destanları II", *Anadolu Mecmuası*, Sene: 1, Sayı: 2, İstanbul, 1 Mayıs 1340/1924, s. 64-67.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Bir Tarih Kitabı ve Türkler", *Türk Düşüncesi*, Cilt: II, Sayı: 10, İstanbul, 1 Eylül 1954, s. 262-263.

- Ülken, Hilmi Ziya, “Birkaç Söz”, *Lojik Prensipler ve Muasır Tenkit*, Maarif Matbaası, Ankara, 1942.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Bugünün İnsanı II”, *Türk Düşüncesi*, Cilt: I, Sayı: 5, İstanbul, 1 Nisan 1954, s. 358-364.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Bugünün İnsanı”, *Türk Düşüncesi*, Cilt: I, Sayı: 4, İstanbul, 1 Mart 1954, s. 248-249.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Cemiyette İlk Basın Hareketleri”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı: 285, Ankara, Aralık 1954, s. 299-317.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Existentialisme’in Kökleri I”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt: VII, Sayı: 66, 15 Ağustos 1946, s. 2-4.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Existentialisme’in Kökleri II”, *İstanbul Mecmuası*, Cilt: VII, Sayı: 67, 1 Eylül 1946, s. 3-4.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Felsefe Terimleri”, *Yeni Sabah*, Cilt: XVII, Sayı: 5526, 26 Temmuz 1954, s. 2.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Fikir Geleneği”, *Yeni Sabah*, Cilt: XIII, Sayı: 1506, 19 Mayıs 1952, s. 2.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Garphlaşma Nedir?”, *Yeni Sabah*, Cilt: XV, Sayı: 4916, 24 Kasım 1952, s. 2.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Gazzâlî ve Felsefe”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 1955, Cilt: IV, Sayı: 3-4, Ankara, 1957, s. 98-121.
- Ülken, Hilmi Ziya, “İbn Sinâ’nın Din Felsefesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 1-2, Ankara, 1955, s. 81-94.
- Ülken, Hilmi Ziya, “İslam Felsefe ve İtikadının Garba Tesiri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: X, Yıl: 1962, Ankara, 1963, s. 1-31.
- Ülken, Hilmi Ziya, “İslam Medeniyeti ve Dünya”, *Yeni Sabah*, Cilt: XV, Sayı: 4768, İstanbul, 23 Haziran 1952, s. 2.
- Ülken, Hilmi Ziya, “İslamiyet’te Eski Dinlerin İzleri”, *İstanbul Kültür Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 63, İstanbul, 1 Temmuz 1946, s. 4-5. [Bu makale, daha sonra *Anadolu Kültürü Üzerine Makaleler* (2017) adlı kitabına alınmıştır. s. 309-314]

- Ülken, Hilmi Ziya, "Laiklik", *50. Yıl*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Medeniyetimizin Değerler Sistemi", *Türk Düşüncesi*, Cilt: I, Sayı: 1, İstanbul, 1 Aralık 1953, s. 13-16.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken'in Cevabı", *Türk Düşüncesi*, Cilt: III, Sayı: 16, 1955, s. 53-55.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Prof. Dr. Hikmet Birand (1904-1972)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIX, Sayı: 1, Ankara, 1971, s. 219-221.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Prof. Dr. Kâmrân Birand (1917-1964)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, Ankara, 1964, s. 139-141.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Sanat, Düşünce ve İçtimai Bünye", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 13-14, İstanbul, 1958-1959, s. 1-35.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Sartre ve Existentialisme", *İstanbul Mecmuası*, Cilt: VII, Sayı: 68, 15 Eylül 1946, s. 2-4;
- Ülken, Hilmi Ziya, "Şark-Garp Problemi Karşısında İslamiyet", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 1, Ankara, 1964, s. 21-34.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Şark-Garp Problemi Karşısında İslamiyet", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XII, Ankara, 1964, s. 33-34.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Tarih Boyunca İnsan İdeali", *Türk Düşüncesi*, Cilt: I, Sayı: 3, İstanbul, 1 Şubat 1954, s. 165-172.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Türk Düşüncesi ve Dergilerimiz", *Türk Düşüncesi Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 2, İstanbul, Ocak 1954, s. 82-95.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Türk Felsefe Dilinin Gelişmesi", *Felsefe Tercümeleleri Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 1, 1947, s. 135-143.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Yeni Felsefe Cemiyeti ve Türkiye'de Felsefe Cemiyetinin Tarihçesi", *Sosyoloji Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 2, İstanbul, 1943, s. 358-403.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Yusuf Ziya Yörükân (1887-1954)", *Ankara*

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: III, Sayı: 1-2, Ankara, 1954, s. 89-91.

Ülken, Hilmi Ziya, *Ahlak*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1976.

Ülken, Hilmi Ziya, *Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2006.

Ülken, Hilmi Ziya, *Aşk Ahlakı*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Ülken, Hilmi Ziya, *Bilgi ve Değer*, Kürsü Yayınları, Ankara, 1965.

Ülken, Hilmi Ziya, *Bilim Felsefesi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1983.

Ülken, Hilmi Ziya, *Dini Sosyoloji*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1943.

Ülken, Hilmi Ziya, *Eğitim Felsefesi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1967.

(Ülken), Hilmi Ziya, *Felsefe Dersleri I: Bilgi ve Vücut Nazariyeleri (Metafizik)*, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul, 1928.

Ülken, Hilmi Ziya, *Felsefeye Giriş I*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957.

Ülken, Hilmi Ziya, *Felsefeye Giriş II*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1958.

Ülken, Hilmi Ziya, *Genel Felsefe Dersleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.

Ülken, Hilmi Ziya, *Humanisme des Cultures*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967.

Ülken, Hilmi Ziya, *İçtimai Doktrinler Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1941.

Ülken, Hilmi Ziya, *İnsani Vatanseverlik*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1998.

Ülken, Hilmi Ziya, *İslam Düşüncesine Giriş: Türk Düşüncesi Tarihi Araştırmalarına Giriş*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015.

Ülken, Hilmi Ziya, *İslam Felsefesi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2000.

Ülken, Hilmi Ziya, *La Pensee de L'Islam*, çev. Gauthier Dubois, Max Bilen et L'auteur, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1953.

- Ülken, Hilmi Ziya, *Mantık Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1942.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Mevlânâ ve Muhiti”, *Türk Düşüncesi*, Cilt: III, Sayı: 14, İstanbul, 1 Ocak 1955, s. 82-91.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Millet ve Tarih Şuuru*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1976.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Siyasi Partiler ve Sosyalizm*, Anıl Yayınları, İstanbul, 1963.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Şeytanla Konuşmalar*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2003.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Tarihi Maddeciliğe Reddiye*, Türk Sosyoloji Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1951.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Telifçiliğin Tenakuzları*, Hamid Bey Matbaası, İstanbul, 1933.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türk Tefekkürü Tarihi*, YKY, İstanbul, 2007.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1994.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Varlık ve Oluş*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Yarım Adam*, Şirketi Mürettibiye Basımevi, İstanbul, 1941.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Yirminci Asır Filozofları*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1936.
- Vergili, Ayhan, *Hilmi Ziya Ülken Kitabı*, Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Vural, Mehmet, *Hilmi Ziya Ülken’in Varlık Felsefesi*, Beyaz Kule Yayınları, Ankara, 2009.
- Yörükân, Turhan ve Yörükân, Ayla, *Üniversitede İlim ve Ahlak: Cahit Tanyol ve Sosyoloji*, Vadi Yayınları, Ankara, 2003.

HİLMİ ZİYA ÜLKEN

DİZİN

- A -

- Abdülkuddüs Bingöl 21, 121
Abdürrahim Hilmi Efendi 15
Abraham N. Poliak 155
Adam Olma kavramı 97, 125
Adımlar 33
Agâh Mazlum Bey (Abdulhak Hâdi) 34
Agâh Sırrı Levend 35
Ahmet Edip Uysal 31
Ahmet Hamdi Tanpınar 34
Ahmet Kâmil Cihan 193
Ahmet Mithat Efendi 221
Akademi 33, 36
Akdeniz geleneği 80
Akdeniz medeniyeti 81, 86
Alevilik 109, 110
Alfred North Whitehead 63
Alfred Weber 82
Ali Rıza Ülgener 31
Ali Sarıkoyuncu 194
Ali Utku 10, 30
Alparslan Açıkgenç 21
Amsterdam 38
Anadolu 33, 86
Anadoluculuk 40, 41
Anadolu Dergisi 41, 99
Anadolu Mecmuası 41, 42
Anadolu Müslümanlığı 110
Anaximandros 59, 76

- Anaximanes 59
André Gide 105
Ankara İlahiyat 12, 21, 121
Ankara Lisesi 17
Ankara Öğretmen Okulu 17
Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi 23, 29
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 19, 20, 21, 22, 23, 126
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mecmuası 33
ansiklopedistler 124
Antik Yunan 82
Arap felsefesi 88
Aristoteles 31, 44, 49, 50, 57, 60, 65, 66, 79, 115, 118
Arnold Reynmond 31
A. Schuppe 77
aşk ahlakı 95, 96, 97
aşkın değerler 91
Aşkın dyade 67, 69, 70
aşkınlık 61
Aşkın Mutlak Varlık 70
Aşkın Varlık 60, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 78
Atatürk 18
Avni İnsel 31
Ayda N. Tanyeli 179
Aydınlanma 120
- **B** -
Babanzade Ahmed Naim 18
Bağdat 38
Baha Sait Bey 110
Bâkî 90
Balkan Savaşları 99
Barak Baba 110, 139
Baruch Spinoza 31, 46, 60, 61, 71, 115, 161
Batıcılık 106
Batıcılık anlayışı 106
Batılılaşma 101, 107, 112, 126
Batı medeniyeti 83, 87, 101
Baykan Sezer 12
Bayrak 33
Bayram Dalkılıç 193
Bektaşılık 109, 110
belirsiz dyade 65
Benedetto de Croce 46
Bergsonculuk 44
Berlin 47
Berlin Üniversitesi 18, 47
Beyza Düşüngen Bilgin 20
Bilal Dindar 21
bilimsel felsefe 18
1789 Fransız Devrimi 112
1960 İhtilali 22, 100
Birinci Dünya Savaşı 99, 104
Blaise Pascal 47, 48, 70
Buda 95
Bulvar Palas 221
Bursa Lisesi 17
Bükreş 38
Bülent Akdağ 195
Büyük Doğu 33
- **C** -
Câbir b. Hayyân 61
Cahit Tanyol 37, 168
Cavit Sunar 20
Celaleddin Ezine 36, 119
Cemâleddin Afgâni 108
Cemal Süreya 37
Cemil Meriç 10
Cevat Şakir Kabağaçlı 40
Charles Darwin 102, 105
Christiaan Huyghens 67
Cihat Özönder 192
Cumhuriyet 9, 11, 12, 41, 72, 89, 99, 100, 112, 115, 118, 120, 123, 125
Cumhuriyet Dönemi 10, 12, 115, 119, 120, 127
Cumhuriyet gazetesi 26

- Ç -

- Çapa Kız Öğretmen Okulu 17
 çift kutupluluk 62, 64, 67, 69
 Çin ve Hint felsefeleri 80
 çok değerli mantık anlayışları 79

- D -

- Dârülfünun 15, 109
Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası 33
 David Hume 47
 değer felsefesi 123
 Demokrit 62
 derinliğine felsefe 61
 desinler ahlaki 93
 dinde reform 108
 dine dayanan ahlaklar 92, 93
 din eğitimi 111, 112
Diyanet Gazetesi 197
 Diyarbakır 35
 Doğu-Batı 33
 dyade 48, 61, 62, 65, 66, 67, 69
 dyadoloji 62

- E -

- Edmund Husserl 46, 48
 Edremit 17
 Ekin Kaynak İltar 195
 Elealılar 60
Emil 115
 Émile Boutroux 31, 45, 115
 Émile Durkheim 45, 105
 Emin Âli Çavlı 16
 Eminönü Halkevi 39
 Emrullah Efendi 111
 Ernst Mach 18
 Ernst von Aster 17, 18, 19, 35, 47
 Erol Güngör 84
 Esat Arsebük 20
 evrimcilik 106
 Eyyüp Sanay 21, 121, 195
 ezoterizm 46

- F -

- Fahreddin er-Râzi 82
 Fahrettin Olguner 21
 Fârâbî 86, 88, 89
 Faruk Sürer 30
 faydacılık 92
 Fazıl Karahan 195
 Felsefe Cemiyeti 35
Felsefe Dünyası 185
Felsefe Tercüme Dergisi 116
 Felsefe ve İctimaiyat Cemiyeti 36
Felsefe ve İctimaiyat Dergisi 35
 Felsefe ve İctimaiyat Derneği 35
Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası 33
 Felsefe Yıllığı 36, 47
 Felsefe Yıllığı I-II 33
 fenomenoloji 43, 44, 46, 50, 124
 fıkıh 82
Fikir ve Sanatta Hareket 33
 Fransız Devrimi 112
 Frederich Copleston 82
 Friedrich Engels 45
 Friedrich Nietzsche 77, 95, 102, 105
 Friedrich Schelling 48, 55
 Fuat Köprülü 84
 Fuzûli 88

- G -

- Gabriel Tarde 113
 Galatasaray 17, 36
Galatasaray dergisi 36
Galatasaray Mecmuası 33
 Gaston Bachelard 31, 115
 Gaston Richard 31, 45
 Gautier Dubois 30
 Gazzâli 51, 70, 83, 103
 George Berkeley 77
 Georges Gurvitch 9, 157
 Geyikli Baba 110
 Giordano Bruno 61, 71
 Gottfried Leibniz 46, 60, 79

Gökalp 26
Göttingen 47
Gözübüyükzâde İbrahim Efendi 33
Grek akılcılığı 104
Grekler 87
gurur ahlakı 97
Gutenberg 113
Güneş-Dil Nazariyesi 85
Günther Jacobi 16
Güzel Sanatlar Akademisi 39
G.W.F. Hegel 46, 47, 48, 59, 79

- H -

Hacı Bekir Karlığa 21
Hacı Bektaş Tekkesi 110
Hacı Bektaş Veli 110
hakikî adam 97
Hâkimiyet (Souverainte) 23
Halil Vehbi Eralp 124
Halit Nazmi Keşmir 16
Halkevi konferansları 100
Haluk Karamağaralı 30
Haluk Nihat Pepeyi 16, 32
Hamdi Rağıp Atademir 21
Hamid Zübeyr Koşay 110
Hamit İnandık 37
Hanifi Özcan 195
Hans Reichenbach 47, 107, 120,
124
Harf İnkılâbı 119, 126
Haricilik 109
Harun Anay 193
Hasan Âli Yücel 22
Hasan Çiçek 193
Hasan Hüseyin Bircan 193
Hasan Kâtipoğlu 21, 121
Hasan Kayıklık 193
Hasan Şahin 21, 121
Hasbilik 219
Haşim İşcan 16
Hatemi Senih 35
Hatice Zühtü Hanım 17

Hayrani Altıntaş 21
Hayriye Özel Lisesi 35
haz ahlakı 92
Hegelci görüş 48
Helenistik felsefe 82
Henri Bergson 70, 126
Herakleitos 59, 60, 62, 64
Herakleitosçu Kratylos 59
Hesiod 58
Hikmet Birand 20
Hilmi Ziya Ülken Dönemi 19
Hint 87
Hint ve Çin mantığı 78
Homer 58
Horasan erenleri 86
Huldrych Zwingili 108
Husserl fenomenolojisi 48, 62
hümanizm 40
Hüsameddin Erdem 21
Hüseyin Aydın 21
Hz. Ali 42
Hz. İsa 95
Hz. Muhammed 95, 103

- İ -

Immanuel Kant 47, 57, 79, 92, 94,
103, 117

- İ -

İbn Kemâl 90
İbn Rüşd 61
İbn Seb'in 82
İbn Sinâ 82, 86, 89, 120
İbn Teymiyye 108
İbn Tufeyl 91
İbnü'l-Arâbî 46, 71, 82, 88
İbrahim Ağâh Çubukçu 21
İbrahim Çetintaş 194
içkin değerler 91
içkin varlık 60
idealizm 43
İdeolojik Anadoluculuk 41

- ideo-realizm 50
İhsan Turgut 21, 121
İkinci Abdülhamid 15, 99
İkinci Meşrutiyet 40, 99, 219
İlhanlılar 84, 87
İlim ve Edebiyat Mecmuası 33
ilk olgu araştırması 61
İngiltere 38
İnsan dergisi 36, 37
İnsan Hakları Akademisi 39
insani vatanperverlik 97
İnsan Mecmuası 119
İoanna Kuçuradi 191
İshâk Hoca 90
İshak Sunguroğlu 180
İslamcılık 40, 107
İslam dergisi 35
İslam düşünürleri 83
İslam felsefesi 18, 22, 23, 70, 80,
81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 120,
121
İslam filozofları 61, 87
İslam mantığı 79
İslam medeniyeti 84, 85, 86, 87
İslam Rönesansı 84
İslam Tetkikleri Enstitüsü 20
İsmail Hakkı İzmirli 17
İsmail Köz 121
İsmail Tunalı 10
İsmail Yakıt 21
İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu 89
İstanbul dergisi 36
İstanbul Erkek Lisesi 16, 17
İstanbul Erkek Öğretmen Okulu 17
İstanbul Felsefe 34
İstanbul Mecmuası 33
İstanbul Sosyoloji 12
İstanbul Sultanisi 16
İstanbul Şehirliler Derneği 39
İstanbul Teknik Üniversitesi 19
İstanbul Üniversitesi 16, 22, 120
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fa-
kültesi 18, 19, 48
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fa-
kültesi Felsefe Bölümü 18, 120
İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 22
İstiklal Özel Lisesi 35
İşrak felsefesi 83
İşrakilik 82
İşrak Okulu 84
İş'te Sanat ve Edebiyat 33
İş ve Düşünce 33
İyonyalılar 60
- J -
Jacques Pirenne 89
James Goldschidt 160
James Mark Baldwin 46
Jean Calvin 108
Jean Jacques Rousseau 31, 32, 115
Jean Wahl 76
John Stuart Mill 18
Jules Romains 26
- K -
Kabataş Lisesi 35
Kadro dergisi 44
Kahire 38
Kâmrân Birand 19
Karl Jaspers 74, 78
Karl Marx 45, 91
Karl Vorlander 82
Kazan 16
kelâm 82, 119
kelâmcılar 71, 75
kelâm ilmi 84
Kerim Erim 35
Kerim Hazret 16, 35
Kerim Sadi 44
Kırım Savaşı 15
Kıvameddin Burslan 25
Kindî 88
klasik mantık 79

- korku ahlakı 97
Kurtuluş Kayalı 12
Kuşatıcı Varlık 74
kuşatma kavramı 72
Kültürcü Anadoluculuk 41
Kültür Dünyası 33
- L -
Le Play Okulu 45
Le Play sosyolojisi 45
lojistik 46
Louis de Broglie 46, 148
Lucian Laurat 160
Ludwig Feuerbach 45
- M -
Maârif Vekâleti 17, 19, 38
Macit Gökberk 115
Main de Biran 47
Malazgirt Zaferi 41
Malta 35
Manevî Cihazlanma Derneği 39
manevî ilimler 80
mantıksal pozitivizm 47
Margaret Mitchell 31
Marksist çevreler 43
Marksistler 103
Marksizm 40, 43, 44, 45, 105, 219
Martin Heidegger 47, 78
materyalizm 43, 52, 75
Max Ferdinand Scheler 47, 48, 50
Max Müller 55
Max Planck 67
Maxuell-Hertz 67
M. Coşkun Değirmencioğlu 21
Mehmet Akgün 121
Mehmet Ali Ayni 89
Mehmet Aydın 21, 191
Mehmet Bayraktar 21
Mehmet Dağ 30
Mehmet Emin 35
Mehmet Halit Bayrı 34
Mehmet İzzet 34, 35, 46, 85, 118
Mehmet Karasan 204
Mehmet Seyfettin Özege 16
Mehmet Törenek 194
Mehmet Ziya Ülken 15
Meksika 38
Memleketçilik 40
M. Esad Coşan 110
Meşrutiyet dönemi 111
Meşşâiler 61
Meşşâilik 82, 83
metafizik mantıklar 79
Mevlânâ 46, 88
Mihrab dergisi 35, 110
Milet Okulu 59
milliyetçilik 41, 112
misticizm 46, 74, 96
M. Naci Bolay 21, 121
modernizm 108
Moğollar 113
Moritz Schlick 31, 47
M. Satı Bey 111
M. Schlick 115
M. Şekip Tunç 35, 38
M. Şerefeddin Yaltkaya 17, 19, 36
M. Tahir Yaren 21, 121
Muallimler Birliği 33
Muhammed Abdüh 108
Muhsin Akbaş 192
Muhsin Balakbabalar 20
Muhsin Hesapçioğlu 195
Murtaza Korlaelçi 21, 121, 192
Musa Cârullah 108
Musevi Liseleri 18
Mustafa Çağrırcı 21, 194
Mustafa Gündüz 194
Mutlak Varlık 61, 69, 73, 78
Mutlak ve Sonsuz Varlık 103
Muzaffer Özdağ 22
Muzaffer Şerif 37, 157
Mükrimin Halil Yınanç 16, 20, 34, 40

Mülkiye 11, 16, 36, 46, 99
Mülkiye Mektebi 16
Münih 47
Müşfike Hanım 15

- N -

Nadim Macit 192
Naim Şahin 193
Namık Kemal 90
Nazi Almanyası 47
Nebahat Göçeri 192
Necati Öner 12, 121, 195
Necip Taylan 21
Necla Arat 20, 21
Nef'i 88
negatif inanma 74
Nermin Zeynep Uysal 194
Neşet Çağatay 31
Nicolai Hartmann 68
Nihat Keklik 18
nihilizm 102, 105
Nizamiye Medreseleri 87
nominalist 58
nominalistler 60
normatif değerler 91
Nurettin Şazi Kösemihal 37, 168
Nurettin Topçu 40
Nurullah Ataç 34, 37, 119

- O -

Orhan Sadettin 35
Orhun Kitabeleri 116
Orta Asya Şamanlığı 110
Oslo 38
Osmanlı 85, 99, 111, 119, 123
Osmanlıcılık 40, 41
Osmanlı dönemi 120
Osmanlı düşüncesi 120
Osmanlı düşünürleri 119
Osmanlı İmparatorluğu 9
Osmanlı medreseleri 117
31 Mart Vakası 99

- Ö -

Ömer Hilmi Buda 20
Öncü 34, 37
Özel İstiklal Lisesi 17
Özel Tefeyyüz İbtidai 16

- P -

panteistler 71
panteizm 74
Parmenides 58, 60, 64
Paul Hugo Hensel 47
Pertev Naili Boratav 39, 110
Peyami Safa 126
Platon 48, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 95
Plotinus 46
pozitif bilimler 87
pozitif düşünce 77
pozitif inanma 74
pozitivist anlayış 80
pozitivist felsefe anlayışı 120
pozitivist felsefe geleneği 18
pozitivizm 46, 106
pozitivizm akımı 75
Prag 17
pragmatizm 44
Prens Sabahattin 45, 47, 107
Prometheus 118
Pythagoras 60

- R -

realistler 60
Recep Kılıç 121
Reichenbach 18, 47
Remzi Oğuz Arık 20, 34, 40
Reşat Kayı 41, 99
Reşat Kaynar 190
Rıfkı Melül Meriç 27
Roma 38
Rönesans 83, 87
Rudolf Carnap 47
Rudolf Steiner 46
Rüşdiyesi Mektebi 16

- S -

- Sabahattin Eyübođlu 37, 119
Sabahattin Selek 190
Sadi Irmak 33
Sadrazam Ali Paşa 15
Sadreddin Konevi 71
Saffet Bilhan 21
sahte adam 97
Salâh Birsal 10
Salih Yalın 194
Salih Zeki 90
Sartre 102, 105
Satı Bey 111
Selahattin Güzey 31
Selçuklular 84, 85, 87
Selçuklu Türkleri 87
Selefiye 108
Servet Berk 35
Sevr 38
Sicistâni 61
Sigmund Freud 33
Sir William Ramsay 15
Siyasi İlimler Mecmuası 33, 112
Sokrates 63, 95
Son Telgraf 34, 38
Sosyoloji Dergisi 33, 36, 37
Sosyoloji Dünyası 33, 37
Sosyoloji Enstitüleri Birliği 38
Spinozacı görüŖ 46, 49
spiritüalist ahlak 92, 94
spiritüalist görüŖ 50
St. Augustinus 47
Strasbourg 39
Stuttgart Teknik Üniversitesi 47
Sultan Abdülaziz 15, 16
Sultanahmet Taş Mektep 35
Suut Kemal Yetkin 31
Sühreverdi 82
Süleyman Hayri Bolay 21, 33, 192

- Ŗ -

- Ŗair Kâzım Paşa 15
Ŗam 38
Ŗehâbeddin Sühreverdi 84
Ŗemsettin Günaltay 20
Ŗerif Mardin 191
Ŗevket Aziz Kansu 35
Ŗevket Süreyya 44
Ŗinasi Altındađ 20

- T -

- tabiatçılık 49
Tahir Harimi Balcıođlu 33
Tahsin Banguođlu 20
Tahsin Özgüç 30
Takiyüddin MengüŖođlu 221
tamamlayıcı çift kutupluluk 67
Tan 37
Tanin 34, 37
Tanzimat 9, 89, 90, 115, 125
Tanzimat dönemi 89, 119
Tanzimat sonrası dönem 115
tarihi materyalizm 66
tarihsel maddecilik 49
tarihsel materyalizm 43, 52, 105
tasavvuf 82, 83, 84, 86, 88, 110,
119
tasavvuf edebiyatı 87
tasavvuf felsefesi 82
Tasvir 34, 38
tekâmülcülük 106
telifçi görüŖ 49
telifçilik 50
Tercüman 34, 37
Tevhidi 61
Thales 59
Thilly 82
Ticaret Mektebi 35
T. J. de Boer 81
"Tüba Ađacı" istiaresi 111
Turancılık 40, 41

Turan Koç 192
 tümeller meselesi 58
 Türkçülük 107
Türk Dili 34
 Türk düşüncesi 9, 20, 50, 85, 86,
 87, 89, 90, 100, 107, 109, 126
Türk Düşüncesi Dergisi 126
 Türk düşünce tarihi projesi 88
 Türk Felsefe Cemiyeti 35, 36, 37
 Türk felsefesi 88
 Türk hümanizması 107, 115, 126
 Türk-İslam düşüncesi 13
 Türk kültürü 86
 Türk mimarisi 84, 87
 Türk musikisi 84
 Türk rönesansı 126
 Türk Sosyoloji Cemiyeti 37
 Türk Sosyoloji Derneği 38
 Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti 85
 Türk Tarih Kongresi 89
 Türk Tarih Tezi 85
 Türk tefekkürü 89
 Tüten Anđ 20

- U -

Ulus 38
 ulusçuluk 40
 Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü 38
 UNESCO 34, 38
 Uygurlar 116

- Ü -

üç hâl kanunu 77
Ülkü 34
 ümit ahlakı 97
 Ünver Günay 192

- V -

Vakit 38
 varoluşçuluk 40, 66, 124
 Vatan 34, 38

Vehhabilik 108, 109
 Vehhabilik akımı 108
 Veli Urhan 195
 vicdan ahlakı 94
 virtüel sezgi 62, 69
 Viyana 38, 39
 Viyana Çevresi 18
 Viyana Okulu 47, 75, 77

- W -

Weber 82
 Werner Heisenberg 47
 Werner Sombard 50
 Whitehead 63
 Wilhelm Dilthey 80
 Wilhelm Schuppe 77
 William S. Sahakian 82
 William Whewell 18

- X -

Xenophanes 58, 59

- Y -

Yanya 15
 Yasin Ceylan 21
 Yeni Delhi 38
Yeni İnsan 34
 Yeni-Ontoloji 124
Yeni Öğretmen 34
 yeni-pozitivizm 77
 Yeni Pozitivizm akımı 47
 yeni realizm 50
Yeni Sabah 34, 38
 yeni terbiye anlayışları 106
 Yerli Peygamber 44
Yıllık Araştırmaları Dergisi 33
 Yunan felsefesi 81
 Yunan mantığı 79
 Yusuf Akçura Bey 118
 Yusuf Ziya Yörükân 20, 33, 34

- Z -

Zagreb 38

240

Zeliko Markoviç 65

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 25

Ziya Gökalp 34, 35, 45, 47, 90,
107, 109

Ülken, ele aldığı problemleri derinlemesine analiz eden, konuları tüm yönleriyle ele almaya çalışan ve farklı düşünceler arasında sentez denemeleri yapan metodolojisi ile sosyal bilimlerde önemli bir açılım sağlamıştır. Ayrıca yeni kurulan Cumhuriyet'le birlikte felsefe başta olmak üzere birçok alanda kaynakların toplanması, tercüme edilmesi ve bunlar üzerinde felsefi bir zeminde faaliyet yürütülmesinde büyük gayret sarf etmiştir. Eserlerinin kendisinden sonraki her dönem içerisinde ilgi görmeye devam etmesi, yeniden yeniden basılarak okunması da onun Cumhuriyet döneminin düşünce hayatındaki rolünün merkezîliğini ortaya koymaktadır.

2019-34-Y-0003-1576
ISBN 978-605-7519-18-4

9 786057 519184